

رسالة في سجود السهو

رساله ای در باب سجده سهو

رساله ای در باب سجده سهو

نوشتۀ شیخ علامه

محمد بن صالح العثیمین

غفر الله له ولوالديه وللمسلمین

بسم الله الرحمن الرحيم

ستایش از آن الله پروردگار جهانیان است، و درود و سلام بر پیامبر ما محمد که به آشکاری پیام پروردگارش را ابلاغ نمود، و بر آل و اصحاب او و کسانی که تا قیامت به نیکی از آنان پیروی کنند.

اما بعد:

بسیاری از مردم، بسیاری از احکام سجده سهو در نماز را نمی دانند؛ برخی سجده سهو را در محلی که واجب است ترک می کنند، و برخی در غیر محلش این سجده را انجام می دهند، و برخی سجده سهو را پیش از سلام انجام می دهند، حتی اگر موضع آن پس از سلام نماز باشد، و برخی پس از سلام انجامش می دهند، حال آنکه موضعش پیش از سلام بوده، بنابراین شناخت احکام آن بسیار مهم است، به ویژه برای امامانی که مردم به آنان اقتدا می کنند، و این مسئولیت را پذیرفته اند که هنگام امامت نماز مسلمانان از آنچه مشروع است پیروی کنند.

بنابر این دوست داشتیم که برخی از احکام این باب را تقدیم برادرانم کنم، و از الله تعالی خواهانم که با آن به بندگان مؤمنش سود برساند.

پس با درخواست یاری از الله تعالی، و درخواست آنکه توفیق و رای درست را به من الهام کند می گویم:

سجده سهو عبارت از دو سجده است که نمازگزار به هدف جبران خلل پیش آمده در نمازش به دلیل سهو (اشتباه غیر عمد) انجام می دهد.

اسباب سجده سهو سه چیز است: اضافه انجام دادن، یا کم انجام دادن، یا شک.

اولا: اضافه:

اگر نمازگزار در نمازش به عمد قیام یا نشستن یا رکوع یا سجود اضافه انجام دهد، نمازش باطل می شود. و اگر از روی فراموشی چنین کند، و پس از انجامش متوجه شود، چیزی جز سجده سهو بر عهده اش نیست، و نمازش درست است. و اگر در اثنای آن کار یادش آمد واجب است که برگردد، و سجده سهو نیز بر او واجب است، و نمازش درست است.

مثال: شخصی نماز ظهر را پنج رکعت ادا کرده، و در تشهد [پایانی] متوجه این اضافه شده است. او تشهد را کامل می کند و سلام می دهد، سپس سجده سهو را انجام می دهد و [باز] سلام می دهد. اما اگر بعد از سلام متوجه [رکعت] اضافه شد سجده سهو را به جا می آورد و سلام می دهد. اما

اگر در اثنای رکعت پنجم متوجه شد فوراً می‌نشیند و تشهد می‌خواند و سلام می‌دهد، سپس سجده سهو می‌کند و [باز] سلام می‌دهد.

دلیل آن:

حدیث عبد الله بن مسعود: رضي الله عنه أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم صَلَّى الظَّهْرَ خَمْسًا فَقِيلَ لَهُ: أَزِيدُ فِي الصَّلَاةِ؟ فَقَالَ: «وَمَا ذَاكَ؟» قَالُوا: صَلَّيْتَ خَمْسًا. فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ مَا سَلَّمَ. وَفِي رِوَايَةٍ: فَتَنَى رَجُلِيهِ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ. حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - كَهَ رِوَايَةٍ مِى كُنْد كَه پِيَامْبَر - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَمَاز ظَهْر رَا پَنج رَكَعَت اَدَا كَرَدَنَد، پَس بَه ايشان كُفْتَه شَد: اَيَا بَر نَمَاز اَفزودَه شَدَه اِسْت؟ ايشان فَرمودَنَد؟ «چَرَا؟» كُفْتَنَد: شَمَا پَنج رَكَعَت كَزَارَدِيد. پَس ايشان بَعْد از اَنكَه سَلام دادَنَد دو سَجَدَه بَه جَا آوَرَدَنَد. و در رِوَايَتِي دِيكَر: پَس پاي خُود رَا [چنان كَه بَراي تَشهَد مِي نَشِينَد] قَرار داد و رُو بَه قِبْلَه كَرَد، و دو سَجَدَه بَه جَا آوَرَد و سَپس سَلام كُفْت. بَه رِوَايَت جَماعت. (بَخاري و مُسلم و تَرَمذِي و نَسائي و اِبْن ماجَه و اَبوداوود و اَحْمَد)

سلام گفتن پیش از پایان نماز:

سلام گفتن پیش از پایان نماز از جمله افزودن بر نماز است؛ اگر نمازگزار عمداً پیش از پایان نماز سلام گوید، نمازش باطل می شود.¹

اما اگر از روی فراموشی باشد، و بعد از گذشت مدتی طولانی متوجه شود، نماز را از نو می خواند.

و اگر پس از مدتی کوتاه مانند دو یا سه دقیقه متوجه شد، نمازش را کامل می کند، سپس سجده سهو را ادا می کند و سلام می دهد.

دلیل آن:

حدیث ابي هريرة رضي الله عنه: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمُ الظُّهْرَ أَوْ الْعَصْرَ فَسَلَّمَ مِنْ رَكْعَتَيْنِ، فَخَرَجَ السَّرْعَانِ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ، يَقُولُونَ: قَصُرَتِ الصَّلَاةُ؟ وَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى خَشْبَةِ الْمَسْجِدِ، فَاتَّكَأَ عَلَيْهَا كَأَنَّهُ غَضْبَانٌ. فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْسَيْتَ أَمْ قَصُرَتِ الصَّلَاةُ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمْ أُنْسَ وَلَمْ تَقْصُرْ». فَقَالَ رَجُلٌ: بَلَى، قَدْ نَسِيتَ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلصَّاحِبَةِ: «أَحَقُّ مَا يَقُولُ؟» قَالُوا: نَعَمْ. فَتَقَدَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى مَا بَقِيَ مِنْ صَلَاتِهِ، ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ. حَدِيثُ ابْنِ هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - كَمَا فِي الْمَعْبُورِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِرَأْيِ أَهْلِهَا نَمَازَ ظُهْرٍ يَافِ عَصْرٍ رَأَى خَوَانِدَ

1 از این جهت افزودن بر نماز به حساب می آید که در اثنای نماز سلام گفته است.

و پس از دو رکعت سلام گفت، و آنان که عجله داشتند از مسجد بیرون رفتند، در حالی که می گفتند: نماز کوتاه شده؟ و پیامبر - صلی الله علیه وسلم - به سوی ستون مسجد رفتند، و در حالی که گویا خشمگین بودند به آن تکیه زدند. مردی برخاست و گفت: یا رسول الله، آیا فراموش کردید یا نماز کوتاه شده؟ پیامبر - صلی الله علیه وسلم - فرمود: «نه فراموش کرده ام و نه کوتاه شده» آن مرد گفت: آری، فراموش کرده اید! پیامبر - صلی الله علیه وسلم - از صحابه پرسیدند: «آیا آنچه می گوید درست است؟» گفتند: آری. پس پیامبر - صلی الله علیه وسلم - پیش آمدند و آنچه از نمازشان باقی مانده بود را ادا کردند، سپس سلام گفتند و سپس دو سجده [سهو] انجام دادند و سپس [باز] سلام گفتند. متفق علیه.

و اگر امام پیش از کامل کردن نمازش سلام گفت، و برخی از نمازگزاران [که دیر به نماز آمده اند و] قسمتی از نماز را از دست داده اند، برای قضای رکعاتی که از دست داده اند برخاستند، سپس امام یادش آمد که نمازش کامل نیست و برخاست تا آن را کامل کند، آن نمازگزارانی که دیر آمده اند اختیار دارند که [به تنهایی] به ادامه قضای آنچه از دست داده اند ادامه دهند، و سپس سجده سهو را انجام دهند، یا آنکه برگردند و همراه با امام ادامه دهند و چون سلام گفت آنچه را از دست داده اند قضا کنند، و پس از سلام سجده سهو را انجام دهند، و این اولی است و به احتیاط نزدیکتر است.

الف- نقص در ارکان نماز:

اگر نمازگزار یکی از ارکان نماز را انجام ندهد؛ اگر آن رکن تکبیر احرام باشد نماز ندارد، چه به عمد باشد و چه از روی سهو؛ زیرا نمازش اساساً منعقد نشده است.

و اگر رکنی جز تکبیر احرام باشد؛ در صورت ترک به عمد آن، نمازش باطل است.

و اگر سهوا ترکش کند؛ هرگاه به موضع همان رکن در رکعت بعدی رسید رکعتی که در آن رکن را ترک کرده را ملغی دانسته و رکعت بعدی جای آن را می گیرد. و اگر به آن موضع از رکعت دوم نرسیده واجب است که به رکن متروک برگردد و آن و آنچه بعد از آن است را انجام دهد، و در هر دو حالت واجب است که سجده سهو را بعد از سلام انجام دهد.

مثال: شخصی که سجده دوم را در رکعت اول فراموش کرده، و سپس در حالی که بین دو سجده در رکعت دوم بود یادش آمد، او رکعت اول را ملغی دانسته و رکعت دوم را به جای آن قرار میدهد، و آن را رکعت اول به حساب می آورد، و بر این اساس نمازش را کامل می کند و سلام می دهد، و سپس سجده سهو را انجام می دهد و باز سلام می دهد.

مثالی دیگر: شخصی سجده دوم و نشستن قبل از آن را در رکعت اول انجام نداده، و پس از برخاستن از رکوع در رکعت دوم به یادش آمد، در این حالت او برمی گردد و می نشیند و

به سجده می رود، سپس نمازش را کامل می کند و سلام می دهد، سپس سجده سهو را انجام می دهد و سلام می دهد.

ب- انجام ندادن واجبات نماز:

اگر نمازگزار، یکی از واجبات نماز را به عمد انجام ندهد نمازش باطل می شود.

و اگر فراموش کرده و پیش از جدا شدن از محل آن واجب در نماز متوجه شد آن را انجام می دهد، و چیزی بر عهده او نیست. و اگر پس از جدا شدن از محل آن و پیش از رسیدن به رکن بعد از آن یادش آمد برمی گردد و انجامش می دهد، سپس نمازش را کامل می کند و سلام می دهد، و سپس سجده سهو را به جا می آورد و سلام می دهد.

و اگر بعد از رسیدن به رکن بعدی یادش آمد آن واجب از او ساقط می شود، و برمی نمی گردد و به نمازش ادامه می دهد و سپس پیش از سلام، سجده سهو را انجام می دهد.

مثال: شخصی از سجده دوم رکعت دوم برخاسته؛ تا به رکعت سوم برود و تشهد اول را فراموش کرده، و پیش از برخاستن متوجه می شود؛ او می نشیند، و تشهد را می خواند و نمازش را کامل می کند، و چیزی بر عهده او نیست.

اما اگر بعد از برخاستن یادش آمد اما هنوز کاملاً نایستاده بود، برمی گردد و می نشیند و تشهد را می خواند، سپس نمازش را کامل می کند و سلام می دهد، سپس سجده سهو را انجام می دهد و [باز] سلام می دهد.

اما اگر بعد از آنکه کاملاً ایستاد یارش آمد، تشهد از او ساقط می شود و دیگر بر نمی گردد، بلکه نمازش را کامل می کند و سجده سهو را پیش از سلام انجام می دهد.

دلیل آن روایتی است که بخاری و دیگران آورده اند

عن عبد الله ابن بحينة رضي الله عنه: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمُ الظُّهْرَ فَقَامَ فِي الرَّكَعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ وَلَمْ يَجْلِسْ - يَعْنِي: التَّشَهُّدَ الْأَوَّلَ - فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، حَتَّى إِذَا قَضَى الصَّلَاةَ وَانْتَظَرَ النَّاسَ تَسْلِيمَهُ كَبَّرَ وَهُوَ جَالِسٌ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَسْلِمَ ثُمَّ سَلَّمَ. از عبدالله ابن بحينه - رضي الله عنه - روایت است که پیامبر - صلى الله عليه وسلم - برای آنان نماز ظهر را امامت کرد پس در دو رکعت اول برخاست و نشست - یعنی برای تشهد اول نشست - پس مردم با او برخاستند، تا آنکه نماز به پایان رسید و مردم منتظر سلام گفتن ایشان بودند، ایشان در حالی که نشسته بودند تکبیر گفتند، و دو سجده را پیش از سلام ادا کردند و سپس سلام گفتند.

سوم: شک:

شک یعنی: مردد بودن بین دو امر، که کدام یک واقع شده است.

در عبادات در سه حالت به شک توجه نمی شود:

نخست: اگر این شک صرفاً توهم باشد نه حقیقت، مانند وسواس.

دوم: اینکه شخص بسیار دچار شک باشد، آنطور که عبادتی انجام ندهد مگر آنکه در آن دچار شک شود.

سوم: اگر بعد از پایان عبادت باشد دیگر به آن توجهی نمی شود، مگر آنکه به یقین برسد که در آن صورت بر اساس یقین عمل می کند.

مثال: شخصی نماز ظهر را ادا کرده، و پس از پایان نماز دچار شک شده که آیا سه رکعت خوانده یا چهار رکعت؟ او به این شک توجهی نمی کند مگر آنکه به یقین برسد که سه رکعت خوانده است؛ در این صورت اگر مدت زمانی کوتاهی از نمازش می گذرد نمازش را کامل می کند [یک رکعت را ادا می کند] سپس سلام می دهد، سپس سجده سهو را ادا می کند و باز سلام می دهد. اما اگر بعد از مدتی طولانی یادش آمد، نماز را از نو ادا می کند.

و اما شک در غیر این سه موضع، معتبر است.

شک در نماز از دو حالت خارج نیست:

حالت نخست: اینکه یکی از دو امر برای او راجح تر و قوی تر باشد، در این حالت به آن امری که برایش راجح تر است عمل می کند، و نمازش را بر همان اساس به پایان می رساند و سلام می دهد، سپس سجده سهو را انجام می دهد و سلام می دهد.

مثال: شخصی نماز ظهر را می خواند و در یک از رکعتها دچار شک می شود که آیا این رکعت دوم است یا سوم؟ اما

بیشتر به نظرش می آید که رکعت سوم است، پس آن را رکعت سوم قرار می دهد، و بعد از آن یک رکعت دیگر می خواند و سلام می دهد، سپس سجده سهو را انجام می دهد و سلام می دهد.

دلیل آن، حدیثی است که در صحیحین و دیگر منابع آمده است

من حدیث عبد الله بن مسعود رضي الله عنه أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال: «إذا شك أحدكم في صلاته، فليتحزّر الصواب فليتمّ عليه، ثمّ ليسلم، ثمّ يسجد سجدتين». این حدیث را عبدالله بن مسعود - رضي الله عنه - روایت کرده که پیامبر - صلى الله عليه وسلم - فرمودند: «هرگاه کسی از شما در نمازش شک کرد سعی کند آنچه درست است را تشخیص دهد، و بر همان اساس [نمازش را] کامل کند، سپس سلام دهد، سپس دو سجده را انجام دهد». این لفظ بخاری است.

حالت دوم: اینکه یکی از دو حالت برایش به ترجیح نرسد [یعنی احتمال هر دو حالت برایش برابر باشد]، که در این صورت بر اساس یقین یعنی احتمال کمتر عمل می کند، و بنابر آن نمازش را به پایان می رساند، و سپس پیش از سلام سجده سهو را به جا می آورد، و سپس سلام می دهد.

مثال: شخصی نماز عصر را ادا می کند، و در یک رکعت دچار شک می شود که آیا رکعت دوم است یا سوم؟ و هیچ یک از دو حالت برایش قابل ترجیح نیست [هر دو حالت برایش برابر است]. در این حالت او این را رکعت دوم در

نظر می گیرد و تشهد اول را می خواند و دو رکعت باقی مانده را به جا می آورد، و سپس سجده سهو را انجام می دهد و سلام می دهد.

دلیل آن روایتی است که مسلم آورده است

عن أبي سعيدٍ الخدريّ رضي الله عنه أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: «إذا شكّ أحدكم في صلاته، فلم يدر كم صلّى: ثلاثاً أم أربعاً؟ فليطرح الشكّ وليبن على ما استيقن، ثمّ يسجد سجدتين قبل أن يسلم. فإن كان صلّى خمساً شفعن له صلاته وإن كان صلّى إتماماً لأربعٍ كانتا ترغيمًا للشيطان». از ابوسعید خدری - رضی الله عنه - روایت است که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «اگر یکی از شما در نمازش شک کرد و ندانست که سه یا چهار رکعت خوانده است، باید شک را رها نموده و مبنا را بر یقین (سه رکعت) بگذارد؛ آنگاه قبل از اینکه سلام دهد، دو سجده بجا آورد؛ اگر پنج رکعت خوانده است، این دو سجده باعث زوج شدن نمازش می شوند و اگر چهار رکعتش کامل شده است، این دو سجده باعث ذلت و خواری شیطان می گردد».

از مثالهای شک: شخصی در حالی که امام در رکوع است به نماز رسیده است؛ او تکبیره احرام را در حالی که ایستاده می گوید سپس به رکوع می رود، اینجا کار او از سه حالت خارج نیست:

نخست: اینکه مطمئن باشد که در حالی که امام در رکوع بوده و پیش از آنکه از رکوع بلند شود به او رسیده. در این

حالت او رکعت را به دست آورده، و خواندن سورۀ فاتحه از او ساقط می شود.

دوم: اینکه مطمئن باشد که پیش از آنکه به رکوع برسد اما از رکوع برخاسته، در این حالت او رکوع را از دست داده است.

سوم: اینکه شک کند که آیا در رکوع امام به او رسیده که در این صورت رکعت را به دست آورده، یا آنکه پیش از رسیدن او به رکوع، امام از رکوع برخاسته که در این صورت رکعت را از دست می دهد؛ پس اگر احتمال یکی از دو حالت را بیشتر دانست، بنابر ترجیح خود عمل می کند و نمازش را بر همان اساس کامل می کند، سپس سجده سهو را انجام می دهد و سلام می دهد، مگر آنکه رکعتی از نماز را از دست نداده باشد؛ که در این صورت سجده [سهو] بر عهده اش نیست.

اما اگر یکی از دو حالت برایش به ترجیح نرسد [یعنی احتمال هر دو حالت برایش برابر باشد] در این صورت بر اساس یقین عمل می کند - یعنی آنکه رکعت را از دست داده فرض می کند - و نمازش را بر همان اساس کامل می کند و سجده سهو را پیش از سلام به جا می آورد، و سپس سلام می دهد.

نکته: اگر در نمازش دچار شک شد و چنانکه بیان کردیم بر اساس یقین یا بنابر گمان راجح عمل کرد، سپس [در حین نماز] متوجه شد که آنچه انجام داده مطابق با واقع است و

درست است، بنابر قول مشهور در مذهب، سجود سهو از او ساقط می شود؛ زیرا موجب سجود که همان شک است وجود ندارد. و گفته شده که از او ساقط نمی شود؛ تا اینگونه شیطان را ذلیل کرده باشد؛

لقول النبی صلی الله علیه وسلم: «وإن کان صلی إتماماً لأربع کانتا ترغیماً للشیطان». زیرا پیامبر - صلی الله علیه وسلم - می فرماید: «و اگر چهار رکعتش کامل شده است، این دو سجده باعث ذلت و خواری شیطان می گردد». و همچنین برای آنکه او بخشی از نمازش را در هنگام ادایش با شک ادا کرده، و این قول [یعنی قول دوم] همان قول راجح است».

مثال: شخصی نماز می گزارد و در یکی از رکعات دچار شک می شود که آیا رکعت دوم است یا سوم؟ و هیچ یک از دو امر برایش مرجح نمی شود، بنابر این آن را رکعت دوم در نظر می گیرد و نمازش را به به پایان می رساند، سپس [در پایان نماز] برایش واضح می شود که آن رکعت در واقع نیز رکعت دوم بود. اینجا بنابر قول مشهور در مذهب، سجده سهو بر عهده او نیست، اما بنابر قول دومی که ما ترجیحش دادیم باید قبل از اسلام سجده [سهو] کند.

سجود سهو برای مأوم (کسی که پشت سر امام نماز می گزارد)

اگر امام دچار سهو شد، مأوم نیز باید در سجده سهو از او پیروی کند؛

لَقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا جَعَلَ الْإِمَامَ لِيُؤْتَمَّ بِهِ؛ فَلَا تَخْتَلَفُوا عَلَيْهِ». إِلَى أَنْ قَالَ: «وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا». زِيرَا پِيَامْبِر - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِي فرمايد: «همانا امام براي اين قرار داده شده كه به او اقتدا شود؛ پس با او اختلاف نكنيد» تا آنجا كه مِي فرمايد: «و چون به سجده رفت، سجده كنيد». متفق عليه از حديث ابوهريره رضى الله عنه .

و امام چه قبل از سلام يا بعد از سلام سجده كند، بر مأموم واجب است كه از او پيروي كند، مگر آنكه مسبوق باشد - يعنى قسمتى از نماز را از دست داده باشد - كه ديگر در سجده بعد از سلام از او پيروي نمى كند، زيرا امكان پذير نيست؛ زيرا مسبوق نمى تواند با امامش سلام دهد، و بر اين اساس نخست آن قسمتى از نماز را كه از دست داده بجا مِي آورد، سپس سلام مِي دهد، سپس سجده سهو را به جا مِي آورد و [باز] سلام مِي دهد.

مثال: شخصى با امام در ركعت پايانى وارد نماز مِي شود و امام [چون دچار سهو شده بود] بايد بعد از سلام سجده سهو كند؛ بنابراين هنگامى كه امام سلام گفت اين مسبوق بر مِي خيزد؛ تا آنچه از دست داده را بجا بياورد و همراه با امام [بعد از سلام] سجده نمى كند، پس چون قسمت از دست داده را قضا كرد بعد از سلام سجده مِي كند.

و اگر مأموم مرتكب اشتباه شده باشد و امام اشتباه نكرده باشد و مأموم نيز چيزى از نماز را از دست نداده باشد، سجده اى بر عهده او نيست؛ زيرا اين باعث اختلاف با امام و اختلال

در پیروی از او می شود، و اینکه صحابه - رضی الله عنهم - هنگامی که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - تشهد اول را فراموش کردند، تشهد اول را انجام ندادند و با او برخاستند و برای تشهد نشستند؛ و این از روی مراعات متابعت و اختلاف نکردن با امام بود.

پس اگر چیزی از نمازش را از دست داده باشد و همراه امام یا در قسمتی که بعد از امام قضا کرده سهو کرد، سجده از او ساقط نمی شود، بنابراین پس از بجا آوردن آنچه از دست داده قبل از سلام یا بعد از سلام - بر حسب تفصیلی که گذشت - سجده سهو را بجا می آورد.

مثال: مأوم، گفتن «سبحان ربی العظیم» را در رکوع فراموش کرده و چیزی از نماز را از دست نداده، بنابراین سجده ای ندارد. اما اگر یک رکعت یا بیشتر را از دست داده باشد آن رکعت را بجا می آورد سپس پیش از سلام سجده سهو را بجا می آورد.

مثالی دیگر: مأوم نماز ظهر را پشت سر امام بجا می آورد، پس هنگامی که امام برای رکعت چهارم برخاست، مأوم به گمان آنکه این رکعت پایانی است می نشیند، ولی چون دانست که امام برخاسته، برمی خیزد؛ حال اگر چیزی از نماز را از دست نداده [از رکعت اول همراه امام بوده] سجده ای بر او نیست، و اگر یک رکعت یا بیشتر را از دست داده آن را قضا می کند و سلام می دهد و سپس سجده سهو را بجا می آورد و سلام می دهد. و این سجده به سبب آن نشستن

است که در اثنای برخاستن امام به رکعت چهارم انجام داده است.

خلاصه آنکه: بنابر آنچه گذشت دانسته می شود که سجده سهو گاه پیش از نماز است و گاه بعد از آن. سجده سهو در دو موضع قبل از اسلام است:

نخست: اگر از روی نقص باشد؛

لحديث عبد الله بن بحينة رضي الله عنه: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَجَدَ لِلسَّهْوِ قَبْلَ السَّلَامِ حِينَ تَرَكَ التَّشَهُّدَ الْأَوَّلَ. به دلیل حدیث عبدالله بن بحینه - رضی الله عنه - که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - هنگامی که تشهد نخست را فراموش کردند، قبل از سلام برای سهو سجده کردند. قبلاً لفظ حدیث را ذکر کردیم.

دوم: اگر به سبب شکی باشد که در آن یکی از دو امر مرجح نشده؛ [شکش به هر دو گزینه به یک اندازه است]

لحديث أبي سعيد الخدري رضي الله عنه فيمن شك في صلاته: «فلم يدر كم صلى: ثلاثاً أم أربعاً؟» به دلیل حدیث ابوسعید خدری - رضی الله عنه - درباره کسی که در نمازش دچار شک شده و «ندانست که چقدر نماز گزارده: سه رکعت یا چهار رکعت؟» و آنجا پیامبر - صلی الله علیه وسلم - ایشان را امر کردند که پیش از سلام دو سجده انجام دهد، و قبلاً لفظ این حدیث را ذکر کردیم.

سجده سهو در دو حالت بعد از سلام انجام می شود:

نخست: اگر از روی افزودن باشد؛

لحدیث عبد الله بن مسعود رضي الله عنه حين صلى النبي صلى الله عليه وسلم الظهر خمسا، فذكره بعد السلام فسجد سجدين ثم سلم، به دليل حديث عبدالله بن مسعود - رضي الله عنه - هنگامی که پیامبر - صلى الله عليه وسلم - ظهر را پنج رکعت ادا کردند، و هنگامی که بعد از سلام به ایشان یادآور شدند دو سجده به جا آوردند، و سپس سلام گفتند، و بیان نکرده که سجده ایشان بعد از سلام بوده زیرا ایشان متوجه این اضافه نشدند مگر بعد از سلام، پس این دال بر عموم حکم است، و اینکه سجده برای افزودن بر نماز بعد از سلام است، چه قبل از سلام متوجه شود و چه بعد از آن.

از جمله اینکه: اگر قبل از پایان سلامش از روی فراموشی سلام دهد سپس به یادش بیاید و نمازش را کامل کند، او اینجا یک سلام در اثنای نماز افزوده، بنابراین بعد از سلام سجده می کند؛

لحدیث أبي هريرة رضي الله عنه حين سلم النبي صلى الله عليه وسلم في صلاة الظهر أو العصر من ركعتين، فذكره فأتى صلاته وسلم، ثم سجد للسَّهو وسلم. به دليل حديث ابوهريره - رضي الله عنه -، هنگامی که پیامبر - صلى الله عليه وسلم - در نماز ظهر یا عصر پس از دو رکعت سلام گفتند، پس به ایشان یادآور

شدند و ایشان نیز نماز را کامل کردند، و سپس سجده سهو را انجام دادند و سلام گفتند. قبلاً لفظ حدیث را ذکر کردیم.

دوم: اگر به سبب شکی باشد، که در آن یکی از دو امر مرجح باشد؛ [یکی از دو گزینه برایش درست تر به نظر آید] لحدیث ابن مسعود رضی الله عنه أنّ النبیّ صلی الله علیه وسلم أمر من شكّ في صلاته أن يتحرّی الصّواب، فیتّمّ علیه ثمّ یسلم ویسجد. به دلیل حدیث ابن مسعود - رضی الله عنه - که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - کسی را که در نمازش دچار شک شده بود امر کردند تا آنچه درست است را تشخیص دهد و نمازش را بر اساس آن کامل کند، سپس سلام دهد و سجده را بجا آورد. قبلاً لفظ حدیث را ذکر کردیم.

و اگر دچار دو سهو شد؛ که سجده یکی قبل از سلام، و موضع سجده بعدی بعد از سلام بود، علماً گفته اند آنکه قبل از سلام بوده را غالب می گردانند، و قبل از آن سجده می کند.

مثال: شخصی نماز ظهر را ادا می کند، و برای رکعت سوم برمی خیزد و برای تشهد اول نمی نشیند، و در رکعت سوم می نشیند و گمان می کند که رکعت دوم است، سپس یادش می آید که این رکعت سوم است. او برمی خیزد و یک رکعت را انجام می دهد، سپس سجده سهو را بجا می آورد و سپس سلام می دهد.

این شخص تشهد اول را ترک کرده که سجده آن قبل از سلام است، و در رکعت سوم یک جلوس اضافه انجام داده که

سجده اش بعد از سلام است، بنابراین آنچه موضعش قبل از سلام است را غالب می گرداند، والله اعلم.

از الله متعال خواهانم که ما و برادران مسلمان ما را برای فهم کتاب و سنت پیامبرش - صلی الله علیه وسلم - و عمل به آن در ظاهر و باطن، در عقیده و عبادت و معاملات توفیق دهد، و عاقبت همه ما را نیک گرداند، همانا او بخشنده و گرامی است.

و الحمد لله رب العالمین، و درود و سلام الله بر پیامبر ما محمد و بر همه آل و اصحاب وی باد.

به قلم بنده نیازمند الله تعالی

محمد صالح العثیمین، در تاریخ ۱۴۰۰/۳/۴ هجری
قمری

فهرست

رساله ای در باب سجده سهو.....	2
اولا: اضافه.....	3
سلام گفتن پیش از پایان نماز.....	5
ثانیا: نقص.....	7
الف- نقص در ارکان نماز.....	7
ب- انجام ندادن واجبات نماز.....	8
سوم: شک.....	9
شک در نماز از دو حالت خارج نیست.....	10
سجود سهو برای مأموم (کسی که پشت سر امام نماز می گزارد) ..	14
سجده سهو در دو حالت بعد از سلام انجام می شود.....	18